

NIETS MEER DAN GELIJKHEID

Kris De Visscher, Mehdi Maréchal, Bart Rogé

Onze samenleving wordt steeds diverser, dat is een feit. De recente cijfers van de Vlaamse migratie- en integratiemonitor liegen er niet om: 1,1 miljoen Vlamingen heeft een migratieachtergrond en een op de drie kinderen jonger dan vijf heeft diverse roots (Vanduynslager e.a., 2013). In Vlaanderen wonen bovendien ondertussen meer dan 180 verschillende nationaliteiten. Terwijl deze diversiteit zich voornamelijk situeert in de steden, is diversiteit al lang geen exclusief grootstedelijk fenomeen meer. Door de stijgende vastgoedprijzen in de stadscentra worden minder begoede inwoners gedwongen op zoek te gaan naar goedkopere woningen in de rand. Daarnaast is er de laatste decennia ook een middenklasse ontstaan van mensen met een migratieachtergrond, die net als de blanke middenklasse in de jaren 70 en 80 het centrum ontvluchten en zich in de groene buitenwijken van de stad vestigen (Oosterlynck & Schuermans, 2013). De diversiteit wordt dus in toenemende mate alomtegenwoordig en zichtbaarder.

Terwijl men er bij de eerste grote migratiegolven van de jaren 60 en 70 nog van uitging dat de ‘gastarbeiders’ ooit naar hun land van herkomst zouden terugkeren, begint men eind jaren 70 stilaan te beseffen dat dit niet het geval is en dat migranten in hun plaatsen van aankomst een eigen leven hebben opgebouwd. De economische crisis van 1974, gevolgd door een grote socio-economische terugval en een toenemende druk op de arbeidsplaatsen, zorgt ervoor dat midden de jaren 80 een negatieve beeldvorming en discours rond ‘migranten’ opgang maakt. Dit culmineert

onder andere in de ‘Zwarte Zondag’ van 1991, met de verkiezingswinst van extreem rechts. In de publieke perceptie krijgt migratie een negatieve bijklank. Het wordt geassocieerd met overlast, samenlevingsproblemen, criminaliteit en verloedering (Debruyne & Maréchal, in druk). Nog volgens de recente gegevens van de Vlaamse migratie- en integratiemonitor geeft ongeveer de helft van de Vlamingen aan niet naast een ‘vreemde’ te willen wonen, en worden ze als een bedreiging gezien. Paradoxaal genoeg geeft meer dan de helft van de ondervraagden ook aan geen contact te hebben met burgers met een migratieachtergrond. De perceptie lijkt het hier vooral te winnen van de eigen ervaring, en in deze gaan de media zeker niet vrijuit. De berichtgeving lijkt vooral de samenlevingsproblemen te accentueren. Hoewel we in het dagelijkse samenleven in de stad veel vormen van engagement en convivialiteit zien ontstaan (Blommaert, 2013b; Oosterlynck & Schuermans, 2013), lijken deze verhalen in de media weinig weerklank te vinden.

Ondanks de negatieve beeldvorming rond migratie en diversiteit die sinds de jaren 80 tot op de dag van vandaag doorwerkt, zorgen de sterke geboortecijfers bin-

nen groepen met een migratieachtergrond echter voor een aanzienlijke groei en verjonging van onze stedelijke bevolking (Debruyne & Maréchal, in druk). In steden als Antwerpen en Genk vormen kinderen met een migratieachtergrond de overgrote meerderheid van de kinderen jonger dan vijf jaar. Binnen twintig jaar zullen mensen met een migratieachtergrond er dus het merendeel van de bevolking uitmaken. Wie met kinderen en jongeren werkt in onze verstedelijkte regio's kan dus niet anders dan zich tot deze realiteit verhouden. Toch lijkt er in de brede jeugdsector weinig animo voor het thema van '(super)diversiteit'. Moeten we ook hier spreken van een *onverwerkte realiteit*, zoals in het bredere sociaal werk (Geldof, 2013a)? Er is veel goede wil en principiële openheid, maar er lijkt weinig urgentiebesef of dynamiek. 'Diversiteitsmoehed' zou de jeugdsector zijn binnengeslopen... Een korte terugblik op hoe de jeugdsector de afgelopen twintig jaar met dit thema is omgegaan, helpt ons misschien om de huidige situatie beter te begrijpen.

Twintig jaar in twee minuten

We gaan terug naar 1992, in het volle besef dat dit in jeugdwerktermen evengoed de prehistorie kan zijn. Wie nu in leiding staat in het jeugdwerk, was toen amper geboren. Maar in 1992 en 1994 nemen de jeugdverenigingen een prominente rol op in de Hand in Hand-betogingen tegen discriminatie. Veel jeugdwerkorganisaties reageren verantwoordigd op de doorbraak van extreem rechts en het rauwe racisme dat zich manifesteert.

In de jaren die erop volgen, ontstaan er her en der in het jeugdwerk losse initiatieven en projecten die we nu als 'interculturaliseren' zouden bestempelen. Als je terugkijkt op die periode valt de verantwoordiging en de gedrevenheid op, maar ook de naïviteit. Verdraagzaamheid was het sleutelwoord. Spelenderwijs zou het jeugdwerk verbinding

creëren tussen kinderen van uiteenlopende 'culturen'. Het bestaande jeugdwerk aanbod werd niet in vraag gesteld, integendeel. Voor de jeugdsector was het was evident dat de gekende jeugdwerkformule even goed zou aanslaan bij jongeren met andere roots. Om die nieuwe kinderen en jongeren te bereiken werd er ingezet op uiterlijke cultuurkenmerken zoals henna-tattoos of couscousavonden...

Moeten we ook hier spreken van een onverwerkte realiteit?

Na die eerste golf van initiatieven volgt er in de jaren 2000 een tweede beweging die methodischer, duurzamer en beter onderbouwd te werk wil gaan. Het bestaande aanbod wordt wel nog steeds niet in vraag gesteld, de focus blijft liggen op hoe die nieuwe doelgroepen beter bereikt kunnen worden. Er verschijnen brochures, mappen en dvd's met werkvormen, stappenplannen, good practices, tips en tricks. De eerste diversiteitsmedewerkers krijgen een job. Maar ook hier geen brede of systematische beweging. Iedere organisatie legt haar eigen accenten. Inspanningen worden aangemoedigd en vaak ook extra gesubsidieerd, maar het blijft allemaal zeer versnipperd en zeer vrijblijvend.

In 2006 wil de Vlaamse overheid een versnelling hoger schakelen met het Actieplan Interculturaliseren. Het actieplan wil een stevige duw geven aan de participatie van 'etnisch-culturele minderheden' in de jeugd-, sport- en cultuursector.¹ Het plan leidt in het begin ook effectief tot dynamiek rond het thema, met voornamelijk projectmatige initiatieven in jeugd en cultuur. Maar het blijft opnieuw bij tijdelijke aandacht in de rand. In 2010 voerde CIMIC, het Expertisecentrum Interculturaliteit van

de Thomas More Hogeschool, een grondige evaluatie van dit actieplan uit (Mattheusen e.a., 2010). In het evaluatierapport maakt men gewag van een uiteindelijke diversiteitsmoetheid in deze sectoren.²

Het beleid wordt met de vinger gewezen. Dat zou te veel 'geforceerd' hebben. De top-downbenadering zou voor aversie hebben gezorgd. De overheid moet het geweer van schouder veranderen: de dynamiek moet terug van onderuit komen, vanuit de jeugdsector zelf. Maar het enthousiasme is bekoeld, de verhoopte smeltkroes is niet gerealiseerd en vanuit academische hoek wordt een aantal vanzelfsprekendheden van het jeugdwerk stevig bekritiseerd (Coussée, 2006). Kort samengevat komt de kritiek hierop neer: de fundamentele discussie over wat 'goed' jeugdwerk is, wordt niet langer gevoerd. Beleid en praktijk gaan ervan uit dat bepaalde vormen van jeugdwerk bruikbaar en betekenisvol zijn voor alle kinderen en jongeren én op termijn iedereen zullen verenigen. Om dit ideaal te bereiken, worden er ook 'tussenvormen' ondersteund, als vangnet en/of als opstapje naar de 'hogere' vormen van jeugdwerk. Deze 'tussenvormen' blijken echter een ander soort jeugdwerk te ontplooiën, dat veel beter inspeelt op de noden en behoeften van bepaalde kinderen en jongeren, zodat de verhoopte doorstroom niet wordt gerealiseerd. Het eindresultaat is een steeds diverser landschap aan jeugdinitiatieven dat de jeugdsector verderaf lijkt te brengen van het eigen ideaal. Coussée benoemt dit als de toegankelijkheidsparadox van het jeugdwerk.

In plaats van gelouterd, gericht en 'slimmer' met de thematiek aan de slag te gaan, ebt de *sense of urgency* verder weg. Het thema is geen *burning issue* meer. Jongeren met een migratieachtergrond zijn voor sommigen ook geen doelgroep meer op zich. Ze worden beschouwd als maatschappelijk kwetsbaar, op basis van de zwakke

sociaal-economische positie waarin ze vaak terecht komen.

En de jongeren zelf? Die zijn niet blijven wachten tot een witte ridder hen kwam redden.

En de jongeren zelf? Die zijn gelukkig niet netjes thuis blijven wachten tot een witte ridder (m/v) hen kwam redden. Een klein deel van hen heeft inderdaad aansluiting gevonden bij een jeugdbeweging. Het jeugdbewegingsonderzoek (De Pauw e.a., 2010) spreekt over 11% leden met een migratieachtergrond. Naar verhouding hebben veel meer jongeren hun weg gevonden naar een werking voor maatschappelijk kwetsbare jeugd (WMKJ). Veel van die WMKJ's zijn gegroeid uit werkingen die zich oorspronkelijk richtten op arbeidersjongeren. Die doelgroep is verdwenen – zeker uit die buurten waar de werkingen actief zijn – en in eerste instantie grotendeels vervangen door kinderen uit de eerste migratiegolven. En dat merk je ook aan de cijfers uit het recente WMKJ-onderzoek. Als je tot drie generaties teruggaat, heeft 62,4% van de deelnemers aan een WMKJ roots in de migratie (De Pauw e.a., 2013). Deze trend zet zich ook door in de vrijwilligers en het beroepskader van die organisaties. Ten slotte hebben veel jongeren aansluiting gevonden bij de zogenaamde 'allochtone jongerenwerkingen'. Deze kleine organisaties zijn voornamelijk gegroeid uit sociaal-culturele verenigingen voor volwassenen. Ondanks het unieke ledenbereik, de betekenisvolle werking en de gedragenheid binnen de gemeenschap, kampen deze werkingen niet zelden met een gebrek aan erkenning en ondersteuning vanuit het (lokale) jeugdbeleid (Van Meenen, 2013). In 2010 formuleerde de Vlaamse Jeugdraad een advies aan de minister van

Jeugd om een meer structureel beleid te voeren ten opzichte van die zelforganisaties.³

Veel kinderen en jongeren met een migratieachtergrond vinden dus hun weg naar een aanbod in het jeugdwerk, maar wel grotendeels in gescheiden circuits en nog steeds beduidend minder dan hun leeftijdsgenoten zonder migratieachtergrond. Aan de ene kant bevestigen recente cijfers uit de JOP-monitor deze algemene tendens (Van de Walle e.a., 2013). Maar aan de andere kant tonen de statistische analyses in dit onderzoek ook aan dat we heel voorzichtig moeten zijn met dergelijke veralgemeningen. Uit de verschillende analyses blijkt dat het opleidingsniveau van de ouders, de socio-economische status en de migratieachtergrond van deze gezinnen op verschillende manieren op elkaar kunnen ingrijpen, wat op zijn beurt zorgt voor uiteenlopende vrijetijdspatronen. Dit moet ons aanzetten om steeds meer de diversiteit binnen de diversiteit te onderzoeken en voorzichtig te zijn met abstracte uitspraken.

Maar grosso modo blijft momenteel de stelling overeind dat ons jeugdwerklandschap in zijn geheel divers is, maar wel in gescheiden circuits verloopt. Dit viel ook op bij een internationaal team van de Raad van Europa, dat in 2012 een rapport opstelt over het jeugdbeleid in België (Pudar e.a., 2012).

“The international review team was struck by the apparently quite separate forms of youth provision... on the basis of ethnicity – and therefore presumably on the basis of migration and integration... the international review team concluded that integration should be a fundamental aspect of youth policy and youth practice.” (Pudar e.a., p. 103)

De opmerking haalt de media. De minister van Jeugd reageert met een oproep naar de Vlaamse jeugdverenigingen om binnen

hun vereniging aparte afdelingen op te richten voor kinderen en jongeren met een migratieachtergrond. De reacties in het jeugdwerk, in de politiek en in de brede samenleving leggen ruwweg geschetst twee discoursen bloot.

Het dominante discours blijft de toegankelijkheidsparadox in stand houden. Het vertrekt vanuit een ideaalbeeld: in de toekomst moeten alle jongeren naar dezelfde jeugdvereniging(en) gaan. Het steunen of oprichten van aparte jeugdverenigingen of afdelingen staat haaks op deze toekomst. Het zal ervoor zorgen dat mensen met en zonder migratieachtergrond nog meer gescheiden van elkaar gaan leven en elkaar nog minder zullen ontmoeten. Binnen dit discours kan je nog een bijkomend onderscheid maken. Sommigen menen dat de bestaande jeugdverenigingen meer moeite moeten doen om jongeren met andere roots toch te bereiken. Met – veelal vrijblijvende – impulsen en incentives moeten ze daartoe gestimuleerd worden. Anderen stellen dat die jeugdverenigingen niet moeten veranderen, maar dat de jongeren met een migratieachtergrond zich moeten aanpassen aan de jeugdvereniging zoals ze is. In dit discours wordt met de term ‘integratie’ geschermd, maar wel op een heel enge manier. In theorie duidt ‘integratie’ op een wederzijdse relatie tussen twee gelijke partners: zowel de ontvangende samenleving als de nieuwkomers moeten veranderen om tot een nieuwe, ‘geïntegreerde’ samenleving te komen. Het proces dat de samenleving moet afleggen wordt ‘interculturalisering’ genoemd, de nieuwkomers van hun kant moeten ‘inburgeren’. In het dominante discours wordt ‘integratie’ echter herleid tot ‘inburgering’: het is aan de ‘andere’ om in te voegen in het bestaande. Aparte organisaties voorzien strookt niet met deze invulling van het concept ‘integratie’. Het beleid moet volhouden tot de ‘andere’ zich heeft aangepast.

Het alternatieve discours vertrekt vanuit de huidige realiteit. Er bestaan aparte verenigingen voor jongeren met een migratieachtergrond. We zouden deze verenigingen beter moeten ondersteunen. Dit discours sluit dichter aan bij de theoretische visie van 'integratie'. Aparte organisaties zullen er op termijn voor zorgen dat integratie beter zal lukken. In deze eigen organisaties kunnen kwetsbare mensen zich maatschappelijk versterken en van daaruit op een gelijkwaardige basis tot samenwerking komen. Het beleid zou deze eigen organisaties, én de vormen van samenwerking die daaruit ontstaan, meer moeten ondersteunen. Dit biedt immers meer kansen dat twee gelijkwaardige partners het integratieproces samen afleggen.

In april 2012 organiseert de minister van Jeugd een doe-en-denkdag om in een rechtstreekse ontmoeting tussen jongeren en jeugdwerkers over dit onderwerp te discussiëren. Dit boek is het concrete gevolg van deze doe-en denkdag.

Is dit diverse maar gescheiden landschap eigenlijk wel een probleem?

Voor we dieper ingaan op dit thema moeten we ons dus eerst de vraag stellen: is dit diverse maar gescheiden landschap eigenlijk wel een probleem? Want op zich is er niets mis met een diverse vrijetijdsparticipatie, integendeel. Onze stelling is dat de krampachtige manier waarop praktijk en beleid op deze aparte organisaties reageren ervoor zorgt dat we als samenleving kwetsbare jongeren mogelijkheden ontnemen om een maatschappelijk sterkere positie in te nemen, en om vanuit die positie gelijkwaardige partnerrelaties aan te gaan.

Is er eigenlijk een probleem?

Het dominante discours schuift het ideaal naar voor dat op termijn alle kinderen en jongeren deelnemen aan dezelfde verenigingen. Als je nagaat *waarom*, dan komen er twee grote beleidsdoelstellingen naar voor (Van de Walle, 2012). (1) Men wil dat alle kinderen en jongeren volop kunnen meegenieten van de ontspanning en de ontwikkelingskansen die een jeugdwerkinitiatief biedt, en (2) men wil via dit jeugdwerkinitiatief verbinding creëren tussen diverse kinderen en jongeren en zo mee een (toekomstige) generatie creëren die kan omgaan met diversiteit en die solidair is buiten de eigen groep. Met beide beleidsdoelstellingen is er op zich niets mis. Het probleem is dat het niet mogelijk is om beide doelstellingen in eenzelfde beweging te realiseren. Onderzoek heeft duidelijk aangetoond dat diverse kinderen en jongeren diverse vrijetijdsinteresses hebben en diverse noden in de vrije tijd, niet alleen naar 'wat' er wordt aangeboden, maar ook 'wie' het aanbiedt, 'in welke context' het plaatsvindt, enzovoort. Als je wil dat alle kinderen en jongeren een bruikbaar aanbod vinden in de vrije tijd en je wil hen de vrije keuze laten, dan leidt dit tot zeer diverse vrijetijdsparticipatie. Maar dat brengt onvermijdelijk met zich mee dat verschillende jeugdgroepen elkaar niet zullen leren kennen en respecteren (Van de Walle, 2012).

Het dominante discours weerhoudt het (lokale) beleid ervan om te investeren in het aanbod dat kinderen en jongeren met een migratieachtergrond op dit moment wel aanspreekt – omdat het dicht in hun buurt is, inspeelt op hun vragen, rekening houdt met hun eigenheid en/of ingebed is de gemeenschap van hun ouders. Het nettoresultaat is dat deze kinderen nog steeds te weinig van dat soort bruikbaar aanbod vinden in de vrije tijd. En ondanks alle dromen en wensen, leidt dat laatste er niet toe dat ze de weg vinden naar het aanbod dat wel voorhanden is.

Dat aanbod is immers nooit ten gronde op hen afgestemd. Vanuit de enge invulling van 'integratie' werd er steeds zeer omzichtig en vrijblijvend omgesprongen met de interculturalisering van bepaalde vormen van jeugdwerk. In de praktijk kwam het erop neer dat deze kinderen en jongeren met een migratieachtergrond zich volledig moesten invoegen in die bestaande vormen van jeugdwerk. Dat lukt niet, en de vraag is of dat ooit mogelijk of wenselijk zal zijn. Het aanbod spreekt veel van deze kinderen en jongeren niet aan, en wie wel probeert, voelt er zich vaak niet thuis. Zonder deskundige begeleiding leiden kleine verschillen tot spanningen en conflicten.

Op deze manier wordt de eerste doelstelling, alle kinderen en jongeren het jeugdwerk geven waar ze recht op hebben, onvoldoende gerealiseerd. Maar ook het realiseren van de tweede doelstelling loopt niet naar wens. Uit de JOP-monitor blijkt dat jongeren die sterk van elkaar verschillen nog steeds blijven opgroeien in gescheiden leefwerelden (Siongers, 2013). De bereidheid om sociale afstand te verkleinen ligt laag. Uit het onderzoek blijkt ook dat er geen universele aanpak bestaat om dit te verhelpen. Verschillende groepen in de stad hebben een eigen strategie nodig, wil je een toenadering tot andere groepen realiseren. Andere onderzoekers in de JOP-monitor rapporteren op hun beurt over de vooroordelen en negatieve houdingen van jongeren over en tegenover elkaar (Elchardus, 2013; Roggemans, 2013). En al weten we uit de kritiek op het jeugdonderzoek (Haudenhuyse, e.a., 2013) dat we voorzichtig moeten zijn met deze conclusies, de doelstelling om binnen het jeugdwerk uiteenlopende jongeren met elkaar te verbinden lijkt meer dan ooit een

Vanuit 'integratie' werd steeds vrijblijvend met interculturalisering van jeugdwerk omgesprongen.

utopie. Wie de twee doelstellingen in eenzelfde beweging wil realiseren, realiseert blijkbaar geen van beide.

Het lijkt ons dan ook geen optie dat beleid, praktijk en publieke opinie hardnekkig hun wensen voor werkelijkheid blijven nemen. Aan de ene kant lijkt het ons nodig om het debat te verfijnen. We vinden het zinvol om een onderscheid te maken tussen kinderen en jongeren enerzijds en tussen publieke voorzieningen en particuliere verenigingen anderzijds. Daarnaast moeten we ook samen op zoek gaan naar nieuwe strategieën om alle kinderen en jongeren goed jeugdwerk te bieden én om de sociale afstand tussen hen te verkleinen. Temeer omdat ondertussen onze samenleving niet stilstaat, zeker in onze steden. Niet alleen is er een demografische evolutie. Veel meer nog dan die feitelijke verandering van de samenleving groeit er een nieuwe manier om naar de maatschappij te kijken. Superdiversiteit – zo luidt de term die er wordt opgeplakt – gooit niet alleen de uitgangspunten van bovenstaande discussie overhoop, ze maakt ook een deel van de discussie achterhaald én ze kan een motor zijn om verandering in gang te zetten. Hoog tijd dat de jeugdsector deze evolutie beter leert kennen en begrijpen.

Superdiversiteit in een notendop

Wanneer er een nieuwe term opduikt, kan een beetje voorzichtigheid nooit kwaad. Gaat het om iets trendy of beschrijft het nieuwe begrip echt een nieuw fenomeen? Bij 'superdiversiteit' is er echter geen twijfel mogelijk: het is een term die een bepaalde realiteit beschrijft, maar veel meer nog, een bril om naar die werkelijkheid te kijken. De term 'superdiversiteit' wordt voor het eerst gebruikt door de Amerikaanse antropoloog Steven Vertovec in 2007. Wij baseren ons grotendeels op de omschrijving van Jan Blommaert (2013a), die we hier beknopt samenvatten.

Superdiversiteit duidt op de grotere complexiteit en diversiteit van onze maatschappij op basis van twee fenomenen: nieuwe migratiestromen uit alle hoeken van de wereld en nieuwe ontwikkelingen op het vlak van communicatie- en informatietechnologie. Superdiversiteit biedt ook een kader om op een andere manier te kijken naar onze samenleving en naar de manier waarop we de 'integratie' van mensen met migratieachtergrond in het verleden hebben aangepakt.

Nieuwe migraties

Tot voor 1990 was migratie een relatief eenvoudig gegeven: mensen uit een beperkte groep thuislanden migreerden naar een beperkte groep gastlanden. Voor ons land ging het vooral om laaggeschoolde arbeiders uit mediterrane Europa, Turkije en Marokko. In 1974 wordt er een migratiestop afgekondigd voor die laaggeschoolde arbeiders. Vanaf dan wordt alle officiële immigratie beperkt tot gezinshereniging en asielaanvragen.

Na de val van het IJzeren Gordijn in 1989-1990 ontstaan er echter volkomen nieuwe patronen van migratie over heel de wereld. Deze patronen vertonen vier grote eigenschappen:

1. Migranten komen nu uit alle hoeken van de wereld. Hierdoor ontstaat er een enorme versnippering in de achtergronden van migranten: etnisch, taalkundig, cultureel en religieus.
2. Migratie speelt zich steeds meer af in de clandestiniteit. Dat plaatst migranten in zeer precare levensomstandigheden.
3. Het uitzicht van westerse steden verandert grondig: buurten worden steeds meer 'gelaagd', de 'integratiesector' wordt geconfronteerd met een escalerende diversiteit aan cliënten en steeds meer mensen leven buiten het systeem van formele rechten en plichten.
4. Overheden reageren zeer restrictief: de systemen worden verstrakt, de toegang

tot formele rechten wordt beperkt tot een steeds kleinere groep legale migranten en de instroom wordt gezien als een overlast die via politie- en veiligheidsbeleid moet worden ingeperkt.

Deze nieuwe stromen maken de samenstelling van onze bevolking bijzonder complex. Bovendien hebben nieuwkomers niet per se de behoefte om zich hier definitief te vestigen. Migranten zijn niet per definitie mensen die ergens blijven, ze zijn per definitie mobiel. Ze leven in netwerken, eerder dan in lokale gemeenschappen, en ze doen dit dankzij de tweede kracht achter superdiversiteit: technologie.

Nieuwe technologie

Dankzij de opkomst van internet en de mobiele communicatietechnologieën hebben migranten de mogelijkheid om intensieve relaties te onderhouden, zowel met mensen in het land van herkomst als met anderen in de rest van de wereld. Dat betekent dat zij voor hun sociale contacten veel minder aangewezen zijn op hun onmiddellijke omgeving.

“Nieuwe migranten en hun kinderen kunnen daardoor de moedertaal blijven spreken, men kan de eigen religie in volle toewijding blijven beleven, men kan als politiek opposant actief blijven in de verzetsbeweging in het land van herkomst, enzovoort. Men kan, samenvattend, volwaardig lid blijven van de gemeenschap, ook al leeft men duizenden kilometers verder.”

Deze twee fenomenen zorgen dus voor een fundamenteel nieuwe realiteit in onze steden. De term 'superdiversiteit' beschrijft die niet alleen, maar biedt ook een kader om naar die realiteit te kijken.

Nieuwe realiteit, nieuwe manier van denken

Kort samengevat zorgt superdiversiteit er-

voor dat veel van de evidenties, over onszelf en anderen, steeds minder vanzelfsprekend worden. Wat sommigen nu nog als ‘normaal’ beschouwen, wordt dat steeds minder. We moeten een aantal vaste aannames over hoe mensen (zouden moeten) leven of hoe samenlevingen (zouden moeten) vorm krijgen fundamenteel bijstellen. Een samenleving kan blijkbaar veel minder stabiel en homogeen zijn dan we doorgaans aannemen. Mensen kunnen veel mobieler zijn dan wordt gedacht. Het wordt steeds duidelijker dat je als persoon geen lid bent van één cultuur en één gemeenschap of dat je niet één gedeelde taal moet spreken om een gemeenschap te vormen. Mensen hebben niet één identiteit, maar veel versnipperde identiteiten. Deze nieuwe vormen van migratie en de fundamentele gevolgen ervan op wie mensen zijn en hoe ze samenleven, schudden bepaalde vertrouwde referentiekaders grondig dooreen. Wie echt goed kijkt naar de huidige realiteit kan niet anders dan zien dat mensen blijkbaar veel meer en ook fundamenteel andere mogelijkheden hebben om hun leven en het consequent zijn met anderen vorm te geven. Dat maakt ook de gangbare en enge opvattingen over integratie hopeloos achterhaald. Wie goed rondkijkt, ziet dat er niet zoiets bestaat als een stabiele, homogene samenleving waarin ‘nieuwkomers’ zouden kunnen opgaan, zelfs al zouden ze dat kunnen en willen.

Niet de diversiteit op zich is een probleem, wel de verouderde denkkaders die we erop loslaten.

Blommaert benadrukt dat superdiversiteit op zich positief noch negatief is. We moeten voorzichtig zijn om te eenzijdig positief te reageren in de lijn van een “*traditie waarin*

diversiteit in de samenleving enkel werd gezien als een potentieel en als een verrijking, terwijl men blind bleef voor de grote sociaaleconomische en politieke ongelijkheden die doorheen sociale diversiteit lopen” (Blommaert e.a., 2014). Of evengoed om in het negatieve te vervallen: “*een vertoog van chaotische versnippering, teveel diversiteit, het verlies aan ‘eigenheid’ en zo meer*”. Diversiteit is een realiteit. Alles hangt af van de manier waarop we die realiteit benaderen.

“Wanneer er dramatische en snelle veranderingen in de samenleving optreden, dan duurt het een tijd vooraleer ons denken, ons spreken en ons handelen daaraan aangepast zijn. In die tussenfase ... gaan we de nieuwe realiteiten te lijf met denkkaders en interpretaties die een oudere orde weergeven, en maken we tragische fouten.”
(Blommaert e.a., 2014)

Blommaert maant ons aan steeds te vertrekken vanuit deze realiteit en niet vanuit een bepaalde wenselijkheid. We moeten dus voortdurend onze inzichten en ons begrip over de samenleving aanpassen. Niet de diversiteit op zich is een probleem, wel de verouderde denkkaders die we erop loslaten.

Allemaal minderheden

Bovenop de toegenomen complexiteit van onze samenleving leidt superdiversiteit op termijn ook tot een verandering in de verhouding tussen de meerderheid en de minderheden. In verschillende wereldsteden, de zogenaamde *majority-minority cities*, is er ondertussen geen duidelijke groep meer die de meerderheid vormt. De minderheden zijn er in de meerderheid (Crul e.a., 2013). Ook dat heeft zijn gevolgen voor het integratiebeleid. Integratiebeleid heeft immers vooral te maken met ‘machtsrelaties’. Wie moet zich aanpassen aan wie? Wie bepaalt dit? Niet zozeer wie in de meerderheid is, maar wel wie de macht heeft, bepaalt het integratiebeleid. Alleen kunnen we ons de vraag stellen

hoe die machtsposities zullen evolueren als de verhouding tussen meerderheid en minderheden wijzigt. Als er geen duidelijke meerderheidsgroep meer is, moet uiteindelijk iedereen zich aan iedereen aanpassen.

“Kinderen van alle etnische groepen die voor het eerst naar zo’n school gaan moeten integreren in die nieuwe diverse etnische realiteit. De uitdaging om zich thuis te voelen in een dergelijke superdiverse schoolklas zal voor alle kinderen, ongeacht hun etnische herkomst, gelijk zijn.” (Crul e.a., 2013)

Een volledige *majority-minority city* zal in onze steden nog niet meteen voor morgen zijn, maar op wijkniveau voltrekt zich deze evolutie nu al in steden als Antwerpen, Brussel of Genk. En op basis van de meest recente cijfers in de Vlaamse Lokale Integratiemonitor wordt dit ook steeds meer de realiteit waarin kinderen en jongeren zullen opgroeien en waarin we jeugdwerk moeten vorm geven. Wat weten we eigenlijk over hoe kinderen opgroeien in deze veranderende realiteit?

Kinderen van de wereld. Opgroeien in superdiversiteit

Eigenlijk weten we op dit moment vrij weinig over hoe kinderen en jongeren opgroeien in die context van superdiversiteit. Door de groeiende diversiteit wordt het bovendien steeds moeilijker om algemene uitspraken te doen. Een recent dossier in MO*magazine over de identiteit van jonge mensen met een migratieachtergrond brengt veel bruikbare informatie aan (Bendadi & De Walsche, 2013). Ook het onderzoek ‘Jong in de Stad’, waarin honderd jongeren worden bevraagd, zorgt voor veel interessant materiaal (De Bruycker, 2013).

Al bij al stel ik het goed, dank u.

Op basis van wat we lezen, durven we beweren: heel wat jongeren met een migratieach-

tergrond houden zich goed. Ze ontwikkelen zich tot kritische, mondige burgers. Ze engageren zich voor de plaats waar ze wonen en ze slagen erin om verbinding te behouden met hun roots. Vaak staan deze jongeren ook positief tegenover de diversiteit in hun stad. Die diversiteit biedt hen de kans om zichzelf te zijn en om andere visies te verkennen. Ook worden deze jongeren zich steeds meer bewust van de omstandigheden waarin ze zijn opgegroeid.

“Steeds meer (jongeren met een migratieachtergrond) volgen universitair onderwijs, wat hen de mogelijkheid geeft om hun ervaringen te kaderen en systematisch te reflecteren over hun situatie. Ze leren theoretisch na te denken over racisme, discriminatie en integratie, wat belangrijk is voor hun identiteitsontwikkeling, maar ook voor hun politiek bewustzijn.” (De Walsche, 2013a)

De meeste jongeren houden zich goed, eerder ondanks dan dankzij onze samenleving.

Bijvoorbeeld op de blog van Bleri Lleshi, waar jongeren ‘Brieven uit Brussel’ en ‘Brieven uit Antwerpen’ posten, komt dit beeld sterk naar voor. Maar ook organisaties als Kif Kif, StampMedia of DeWereldMorgen bieden jongeren de kans om van zich te laten horen.

Wat ook duidelijker wordt, is dat de blik van deze jongeren steeds globaler wordt. De jongerencultuur bestaat steeds meer uit *“een palet van talloze niches en subculturen die globaal georganiseerd zijn”*, stelt Ico Maly in een interview voor MO*magazine (De Walsche, 2013c).

“Ook autochtone jongeren focussen op een globale cultuur. Neem de skaters: die voelen zich niet op de eerste plaats verwant met hun buurjongen (die misschien een emo is of een punker) maar met een globaal netwerk van skaters, die samen een aantal kenmerken delen waarmee ze zich onderscheiden van de anderen. Op YouTube vind je een heleboel filmpjes van hijab-istas (hijab + fashionista), die je vertellen hoe je als moslima modieus gekleed kan gaan, een gecommmercialiseerde moslimmode die als referentie dient. Je hebt magazines hierover, met foto’s die gehypet worden. Jongeren uit Dadizele kijken hiernaar, maar ook jongeren uit Londen, Pakistan of Afghanistan. Er is dus een hele waaier van subculturen waarop allochtone jongeren zich oriënteren om hun eigen identiteit te profileren, en die subculturen zijn even genormeerd als de mainstreamcultuur en vaak ook even gecommmercialiseerd.” (De Walsche, 2013c)

Dat betekent ook dat deze jongeren veel meer betrokken zijn op en verbonden zijn met die internationale gemeenschap en zich daar veel meer mee identificeren, geeft Nadia Fadil mee (De Walsche, 2013b).

Ik heb het moeilijk om mijn plaats te vinden.

De meeste jongeren houden zich goed, eerder ondanks dan dankzij onze samenleving. We maken het deze jongeren niet gemakkelijk om hun identiteitsontwikkeling tot een goed einde te brengen. We sommen de voornaamste struikelblokken op.

1. Je blijft een vreemde.

“In een populaire Nederlandse spelshow kreeg een jonge vrouw met een Marokkaanse voor- en achternaam de vraag waar zij vandaan kwam. Zij antwoordde: ‘Amsterdam.’ ‘Ja,’ zei de presentatrice, ‘maar waar ben je vandaan?’ ‘Nederland’, zei de vrouw. Met een lichte irritatie in haar stem

antwoorde de presentatrice: ‘Okay, maar waar ben je geboren?’ De Marokkaans-Nederlandse vrouw liet zich niet van haar stuk brengen en antwoordde droogjes: ‘Nederland, daar ben ik geboren en opgegroeid.’” (Crul e.a., 2013)

Ondanks het feit dat deze jongeren hier geboren zijn en zich voor dit land willen engageren, worden ze vaak als ‘vreemde’ benaderd. Ook kinderen uit de tweede en derde generatie krijgen het label ‘migrant’, ‘nieuwkomer’ of ‘allochtoon’ opgeplakt. Het blijkt moeilijk voor de tweede generatie om de nationale identiteit te claimen. De lokale of stedelijke identiteit is meestal meer open en toegankelijk en blijkt dan ook een bruikbaar alternatief voor het thuisgevoel van de tweede generatie. (Crul e.a., 2013; Debruyne & Maréchal, in druk).

2. Je moet kiezen.

Terwijl deze jongeren verschillende identiteiten even sterk aanvoelen en met elkaar proberen te verzoenen, wordt er hen steeds voorgesteld dat ze uiteindelijk voor één loyaliteit moeten kiezen. Onze samenleving laat op dit moment weinig ruimte aan jongeren om verschillende aspecten van hun identiteit op een coherente manier met elkaar te verbinden. Evenmin beschikken de mensen die betrokken zijn op hun ontwikkeling over de nodige competenties om deze jongeren te begeleiden in die zoektocht. Ook bij hun ouders kunnen jongeren hiervoor zelden terecht. Vandaar dat ze er vaak alleen voor staan.

Dit proces wordt verder bemoeilijkt doordat jongeren meer en meer worden vastgepind op één aspect van hun identiteit én doordat dit aspect bovendien steeds op een negatieve en afwijzende manier wordt benaderd. In de literatuur gebruikt men de term ‘culturaliseren’ voor de neiging van sommigen om deze jongeren te herleiden tot een set stabiele cul-

tuurkenmerken en aan de hand daarvan hun gedrag te verklaren. Verschillende auteurs wijzen ook op de rol die de media hierin spelen. Dit proces van culturaliseren heeft een negatieve impact op deze jongeren.

“Doorheen deze debatten krijgen de jongeren steeds hetzelfde signaal: jij hoort hier niet thuis; jouw waarden zijn onze waarden niet, onze waarden zijn meer waard dan de jouwe. Je moet die van ons aanvaarden als je hier wil wonen... Als je in je directe omgeving constant geconfronteerd wordt met het idee dat je hier niet hoort, dan heeft dat een gigantische impact.” (De Walsche, 2013c)

“Het is belangrijk om een onderscheid te maken tussen het zelf, het individu enerzijds en de identiteit of meerdere identiteiten van een individu anderzijds... Het ‘zelf’ is het gevoel van coherentie, ondanks al die diverse identiteiten. Problemen ontstaan wanneer dat gevoel van coherentie niet meer ervaren wordt. Of wanneer er bepaalde identiteitsaspecten die je heel erg waardeert, ondermijnd worden in specifieke contexten.” (De Walsche, 2013d)

Meer en meer worden de pijlen nog specifiek gericht op de religieuze overtuiging van deze jongeren. Deze geloofsovertuiging heet onverzoenbaar met onze westerse, democratische samenleving, maar.... *“Als de maatschappij voortdurend het signaal geeft: ‘Jullie godsdienst is niet compatibel met onze liberale waarden’, dan creëer je ook een generatie die ervan uitgaat dat dit zo is, dat samenleven niet mogelijk is.” (De Walsche, 2013b)*

3. Je moet maar wat beter je best doen.

Stereotypen, vooroordelen, racisme en feitelijke discriminatie... ze blijven een bittere realiteit voor jongeren met een migratieachtergrond. Ze getuigen erover in het onderzoek

‘Jong in de Stad’. Ook de artikelenreeks in De Standaard uit de herfst van 2013 bracht deze realiteit opnieuw onder de aandacht. Maar ook wetenschappelijk onderzoek legt de vinger op de wonde.

“Racisme en discriminatie ten opzichte van tweede generatie jongeren wordt steeds vaker overtuigend aangetoond. Een aantal malen is nu al via onderzoek bewezen dat bij gelijke sollicitatiebrieven en cv’s waarin alleen de naam is veranderd, Peter wél wordt uitgenodigd, maar Youssef niet... Het is een ontluisterende conclusie dat juist de meest succesvolle en meest volhardende tweede generatie jongeren het vaakst te maken krijgen met discriminatie.” (Crul e.a., 2013)

In schril contrast met deze realiteit staat het relativerende en vergoelijkende antwoord van veel beleidsmakers, en de onwil of onmacht om hier iets aan te veranderen. Die opdracht wordt aan de jongeren gegeven: ‘Zet u erover en doe wat beter je best. Er zijn kansen genoeg, wie wil hoeft ze maar te grijpen. Het is aan jou om je beter te integreren.’ Dit slaat opnieuw op die enge visie op integratie, die de volledige verantwoordelijkheid legt bij de ‘andere’. Alleen zijn de criteria waar die persoon aan moet voldoen bijzonder vaag. Hoe leg je uit aan een jongere die het juiste diploma heeft en perfect Nederlands praat dat hij toch naast een job of een stageplaats grijpt of een extra taaltst moet afleggen, gewoon op basis van zijn huiskleur en zijn ‘vreemde’ naam? Welk perspectief geef je deze jongere? Aan welke criteria moet hij dan wel voldoen? Bovendien zorgt de groeiende diversiteit ervoor dat het steeds minder duidelijk is wat het einddoel is van dit integratieproces. In welke ‘groep’ moeten deze jongeren integreren?

4. Je zou beter zwijgen.

Waar de eerste generatie zich afzijdig hield van politiek, maken de tweede en de derde

generatie claims, ze willen de samenleving mee vorm geven. Zij willen de onrechtvaardigheid die ze ondervinden aankaarten en aanpakken. *“Bij de meesten komt dit voort uit verontwaardiging, vanuit een emotionele respons op de manier waarop zij aangesproken werden door autoritaire figuren en instituten: leerkrachten, de media... Omdat ze zich niet herkennen in de manier waarop zij aangesproken worden of er over hen wordt gesproken.”* (De Walsche, 2013d) Maar we stellen vast dat dit niet in dank wordt afgenomen. In een interview met MO*magazine benoemt Jan Zienkowski dit als de integratieparadox:

“Hoe meer je je als minderheidsgroep mengt met de publieke samenleving, hoe meer dit als problematisch ervaren wordt. Wie meer ruimte claimt laat feller van zich horen. Sociologisch gezien zou je kunnen zeggen dat de chassidische gemeenschap hier in Antwerpen minder geïntegreerd is in termen van sociale netwerken. Tegelijk zie je dat de Marokkaanse integratie feller geproblematiseerd wordt dan de chassidische gemeenschap. Dat is de integratieparadox.” (De Walsche, 2013d)

Op of van het rechte pad?

Het mag dan ook weinig verbazing wekken dat er ook jongeren zijn met wie het niet goed gaat. Ze missen aansluiting met de school en daarmee ook met de samenleving. Ze vinden eigenwaarde in de cultuur van de straat, in de kleine criminaliteit maar ook in de tegenreactie van een radicale vorm van geloof.

In een opiniestuk voor MO*magazine hekelt de Brusselse jeugdwerkster Bie Vancraeynest de manier waarop er doorgaans op deze jongeren wordt gereageerd, en ze stelt een aantal pertinente vragen. Volgens Vancraeynest staan we voor de fundamentele keuze tussen een positieve of een negatieve benadering. Volgens haar komen beleidsmakers vaak niet verder dan repressie of relativering.

“Repressieve maatregelen, waarvan uitvoering is bewezen dat ze niet werken en belachelijk duur zijn, worden met veel bombarie ingezet. Of er wordt gedaan alsof het onvermijdelijk is, en dat het nu eenmaal hoort bij de (groot)stad. Of (er wordt) wel erg luchtig gedaan over jongeren die diep verankerd zitten in die straatcultuur. ‘Dat deden wij ook vroeger, buiten rondhangen.’ Terwijl er soms veel meer aan de hand is dan de moderne versie van de streken van de Witte van Zichem... Aan de andere kant van een stevige jeugd worden gefragiliseerde jonge volwassenen vaak te laat wakker zonder diploma, met een strafblad en een berg schulden, financiële en morele... Het (beleid) blijft allemaal vertrekken vanuit het ‘overlastperspectief’, terwijl de menselijke schade van de straatcultuur vooral aan de binnenkant zit...”

Maar ook wie een positief alternatief voorstaat, blijft met onbeantwoorde vragen zitten:

“Hoe maak je jongeren die de weg kwijt zijn en hun ouders wegwijs in onze uitgebreide maar niet altijd performante hulpverleningssector? Hoe maak je jongeren die de straat onweersstaanbaar vinden warm voor een positief project? Hoe kan je wegen op een negatieve dynamiek in een buurt?”

Scharniermoment

De Amsterdamse socioloog Maurice Crul vergeleek de sociaal-economische ontwikkeling van tweede-generatiemigranten in verschillende Europese landen (Crul, 2013). Volgens hem kan het met deze generatie twee kanten uit. In navolging van de Franse politicoloog Moïsi spreekt hij over twee scenario's: het 'scenario van angst en vernedering' en 'het scenario van empowerment en hoop'.

“In een toekomstscenario van ‘angst en vernedering’ trekken groepen in een stad

zich terug op zichzelf en raakt de samenleving steeds verder gepolariseerd langs etnische scheidslijnen. Leden van de oude meerderheidsgroep voelen zich bedreigd, wat zich uit in angst en massale steun voor rechts-populistische partijen. Tegelijkertijd voelt de allochtone groep zich uitgesloten en vernederd als tweederangsburgers. Daartegenover staat het scenario van empowerment en hoop waarin verschillende etnische groepen in staat zijn scheidslijnen te slechten, en waar gelijkwaardigheid en emancipatie de belangrijkste uitkomsten zijn.”

Om het scenario van ‘empowerment en hoop’ te realiseren is het volgens Crul cruciaal dat de tweede generatie zich sociaal-economisch en sociaal-cultureel emancipeert. Ook de mate van openheid in de samenleving is een belangrijke voorwaarde. Als het de sociaal gestegen tweede generatie moeilijk wordt gemaakt om zich met de samenleving te identificeren, dan dreigt een minder positief scenario.

Crul ziet de oplossing in het aanpassen van de structuren van het onderwijssysteem en het wegwerken van de discriminatie op de arbeidsmarkt. Vaak wordt de oorzaak van een moeilijke aansluiting bij onderwijs of arbeid gelegd bij de (cultuur van) de jongeren met een migratieachtergrond. Hun ‘normen’ en ‘waarden’ zouden in de weg zitten van een succesvolle carrière. Op basis van vergelijkend Europees onderzoek ontkracht Crul deze stelling, en hij draait ze om: emancipatie is geen voorwaarde voor sociale mobiliteit, eerder het gevolg. Sleutelen aan onderwijs en tewerkstelling maakt wel degelijk een verschil. Is er daarin ook een rol weggelegd voor het jeugdwerk?

Rol voor het jeugdwerk

We willen niet al te dramatisch doen, maar we denken inderdaad dat we op een belangrijk kantelmoment zitten in de manier waarop we onze samenleving vorm geven. Zeker

wie betrokken is op de jeugd, zou zich aangesproken moeten voelen. Op steeds meer plaatsen vormen de kinderen met een migratieachtergrond de meerderheid. Voor ons is het vanzelfsprekend dat het jeugdwerk als derde opvoedingsmilieu een wezenlijke rol speelt in de ontwikkeling van deze kinderen en jongeren. En we bedoelen hiermee de hele jeugdsector, niet enkel die organisaties die de afgelopen jaren met relatief weinig middelen de kinderen van de eerste generatie bruikbaar jeugdwerk hebben aangeboden. Wat meer **urgentiebesef** zou de jeugdsector in zijn geheel niet misstaan.

Heel wat jeugdwerkorganisaties schuiven terecht hun principiële openheid naar voor als een belangrijke troef. Deze openheid is belangrijk, maar op het terrein blijft het voor veel van deze organisaties moeilijk om verbinding te leggen met de steeds diverser wordende groep van kinderen en jongeren. Dikwijls wordt dit beschouwd als een bijkomende opdracht, waarvoor er bijkomende subsidiëring nodig is. Het lijkt ons hoog tijd dat deze organisaties dit als hun **basisopdracht** beschouwen, zeker in de meer verstedelijkte gebieden. We hebben nood aan een wendbare jeugdsector die vertrekt vanuit kinderen en jongeren en niet vanuit de vastgeroeste manier waarop een aanbod zich de laatste jaren heeft uitgekristalliseerd.

Het lijkt ons aangewezen dat de jeugdsector opnieuw een krachtig en gedeeld **signaal** uitstuurt: jeugdwerk dat sterk aansluit op, of vertrekt vanuit jongeren met een migratieachtergrond moet op gelijke voet komen en sterker ondersteund worden. Als dat betekent dat de beperkte middelen herverdeeld moeten worden, dan is dit tegelijk een oproep voor meer solidariteit. Het is tijd om de taart beter te verdelen. Het is niet langer relevant om vast te houden aan gekende jeugdwerkvormen en principes. In de superdiverse realiteit zijn deze achterhaald. Organisaties en beleid moeten vandaag in